

ІВАН ФРАНКО МІЖ МИХАЙЛОМ ДРАГОМАНОВИМ І ВОЛОДИМИРОМ БАРВІНСЬКИМ

У статті розглянуто поетичні, літературно-критичні, історико-літературні, суспільно-публіцистичні та епістолярні висловлювання І. Франка про лідера галицьких народовців Володимира Барвінського (1850–1883), ідейно-естетичні зближення і розходження між цими українськими письменниками та громадсько-культурними й політичними діячами, в контексті Франкових зв'язків із М. Драгомановим, а також М. Павликом та І. Белеєм.

Ключові слова: франкознавство, галицькі народовці, русофіли, радикали, соціалісти, реалізм, натуралізм, М. Драгоманов, М. Павлик, І. Белей.

Yevhen Nakhlik. Ivan Franko between Mykhailo Drahomanov and Volodymyr Barvynskyi

The article reveals expressions by Ivan Franko from his poetical, literary-critical, historical-literary, journalistic and epistolary texts concerning the leader of Galician populists Volodymyr Barvynskyi (1850–1883). The author of the paper also investigates similarity and difference in ideological and aesthetic views of these Ukrainian writers and figures of social and political life, within context of Franko's relations with M. Drahomanov, M. Pavlyk and I. Beley.

Key words: Ivan Franko studies, Galician nationalists (narodovtsi), russophiles, radicals, socialists, realism, naturalism, M. Drahomanov, M. Pavlyk, M. Beley.

У 1870-х – на початку 1880-х рр. Володимир Барвінський (25.02.1850–3.02.1883) утвердився як організатор та ідейний проводир галицьких народовців (фактично національних демократів). Між ним і соціалістом-федералістом Михайлом Драгомановим (6/18.09.1841–20.06/2.07.1895) відбувалася полеміка стосовно доцільних шляхів розвитку української літератури та культури, соціально-політичного та національно-культурного поступу українського народу, а своєю суттю – ідеологічна боротьба за вплив на молодих галицьких українців, за їхні розуми й душі.

Під спонукою “нігіліста” Драгоманова, а властиво його трьох листів до редакції студентського журналу “Друг”, опублікованих у ньому 1875 р. (№ 11. – 1/13.VI) і 1876-го (№ 5. – 1/13.III; № 13. – 1/13.VII; № 14/15. – 24.VII/5.VIII), Франко від середини 1876 р. поступово став прихильником аналітичного реалізму в літературі й завдання митця слова вбачав у тому, щоб писати про народ і для народу. В листі до Драгоманова від 16 липня 1876 р. Михайло Павлик нарікав, що Франко перебуває на роздоріжжі між священницькою інтелігенцією і простолюдом, формальним (фонетично-правописним) народовством і русофільством, радикалізмом і консерватизмом:

“Франко то просто казав мені з початком сего року: “я пи ш у д л я и н т е л и г е н ц и ї – а д л я х л о п а н е г а д а ю”, і хоть жалує тепер, що так казав мені, то все він таки двулличний, і все потягає за попівсков доньков, що єї любить. Я як був з ним на селі, то він мені там при всіх казав: “Я к б и В и п о б у л и д о в ш е м е ж и и н т е л и г е н ц и є ю , т о б и с т е т а к н е з л о б и л и с я н а н е ї”. А я єї добре знаю, тоту интел[игенцию] – то й не годен межі нею бути. Тепер знов того жалує – але що з того? <...> А жаль, що так опутаний думками нашої інтелігенції: та й то коби хоть попович – але ні; <...> А в гимназії був якийсь народовець (значить, писав фонетикою – на тім народовство ціле у богато людей), прийшов до Львова – зробився “глаголатель звуковий” [тобто прихильник етимологічного правопису та язичія. – Є. Н.]. Як який виділ [тобто чия управа у редакції “Друга” й “Академического Кружка”. – Є. Н.], то він за ним. Був Лабаш¹ в Кружку і прочі “общеруси” – він немилосердно помазав мову Кумановського, що перевів із Йокая за циган: тепер Кумановський зробився “глаголатель” – ну, і що ж зробити? [тобто переклад, первісно виконаний

¹ Стефан Лабаш (8.01.1853–?) – український журналіст, письменник, перекладач; русофіл. Дата народження встановлена за автобіографією С. Лабаша, яка зберігається у фонді бібліографа та біографа Івана Емільяновича Левицького, див.: [5, 69]. – Прим. Є. Н.

народною мовою, перетворився на язичіївський. – Є. Н.]¹ <...> а коли наша (тепер трохи ліпша, як уперед) партія взяла верх – то й він пішов за нами – а якби знов не відти завіяв дух – то й він би пішов против нас. <...> навіть А. Дольн[ицький]² злиться на “chorągiewk-y” [Себто: на Франка, котрого називає “chorągiewka”³. – Прим. Павлика до публікації листа]. <...> Розповів (я) ему, що в “Отр. дяконе”⁴, аби згодився печатати <...>: добре, каже – а потому здибає Зафіївського⁵ <...> і каже: бійтеся Бога, то небезпечно, буде революція; не дайте, не пустить того...” [12, т. 2, 57-58].

Невдовзі Франко подолає цю невизначеність, але різні варіанти роздвоєння, як і зміни позицій та ставлень, піддатливість на чужі впливи, попри притаманну йому затятість і непоступливість, залишаться визначальними ознаками його психотипу.

Повідомляючи в листі до Драгоманова від 2 листопада 1876 р., що “нові гадки йдуть межі молодіж незамітно, але сильно”, Павлик наводив приклад Франка, якого “б не пізнали”, і пояснював: “Він хотів було відобрати собі жите, що таке [Себто: незгідне з теперішнім его переконанєм. – Прим. М. Павлика до публікації листа] уперед думав і писав <...>. Той чоловік, що казав мені тоді: “я не думаю писати по-хлопські, за хлопів і для хлопів”, тепер зовсім перевернувся, побачити можете із “Друга” (псевд. Мирон***)” [12, т. 2, 96]. Відтак на зламі 1870–1880-х рр. Франко все більше схилявся до соціального радикалізму, соціалізму й федералізму.

Від юнацького русофільства Франко перейшов не до народовців, а до радикалів-соціалістів, котрі, втім, як і народовці, також позиціонували себе українофілами [4, 158-174]. Соціалістичні переконання відштовхували молодого Франка від народовців і схиляли критично оцінювати їхню діяльність, натомість українофільство було тією єднальною ланкою, що давала йому змогу знаходити точки дотику з народовцями і принагідно співпрацювати з ними, водночас протиставляючись москвофілам. Зрештою, саме з допомогою студентів-народовців прибічникам Драгоманова вдалося продовж 1876 р. взяти під свій контроль редагування “Друга”, а відтак, завдяки об’єднанню з народовським товариством “Дружний Лихвар”, – і доти русофільський “Академический Кружок”. У листі до Драгоманова від 1 серпня 1876 р. Павлик не без гордоців повідомляв: “<...> Всюди зляться попи на “Друг” і відсилають <...> на мене [тобто: звинувачують його. – Є. Н.], що звів “Акад. Кружок” на “драгомановську дорогу”” [12, т. 2, 76] (також див.: протоколи допитів у Львівському крайовому карному суді студента Львівського університету Володимира Курбаса від 4 липня 1877 р. і студента Львівської політехніки Івана Нановського від 8 липня 1877 р. [8, 43-45, 49-51; 4, 168, 485]). Одначе така подвійна постава Франка – радикальна і zarazом почасті народовська – наштовхувалася на спротив то послідовного народовця Барвінського, то несхитних радикалів-соціалістів Павлика і Драгоманова.

¹ Петро Кумановський (1849 – грудень 1920) – український педагог, перекладач, фольклорист, громадський діяч. У журналі “Друг” опубліковано його переклади двох новел угорського письменника Мавра Йокая (Йокай; 1825–1904): Добрий чоловікъ. Пѣсля угорского Мавра Йокая перевель Петръ Кумановскій (1875. – № 8. – 15/27.IV); Сыны героѣвъ. Пѣсля угорского Мавра Йокая; переложиль Петръ Кумановскій (1875. – № 22. – 15/27.XI). Мова перекладів назагал народна, з окремими ознаками язичія (лексичні, морфологічні та фонетичні русизми), правопис – етимологічний. З Павликового листа випливає, що мовно-правописне редагування цього перекладу зробив, з нахилом до язичія, Франко. – Прим. Є. Н.

² Антін Дольницький (1853–1953) – український літератор, перекладач, редактор, громадський діяч, правник. – Прим. Є. Н.

³ Chorągiewka (польс.) – хоругва, тут – флюгер. Переносно: той, хто хилиться туди, куди вітер повіє. – Прим. Є. Н.

⁴ Йдеться про передрук (у російському оригіналі, з журналу “Отечественные Записки”, 1875) повісті Гліба Успенського “Отравленный дякон. Из памятной книжки Г. Иванова” (Друг. – 1876. – № 8. – 15/27.IV; № 9. – 1/13.V; № 10. – 15/27.V; № 11. – 1/13.VI; № 12. – 15/27.VI). Передруковано з передмовою Драгоманова “Из русской общественной жизни” (підп.: М. Д.). – Прим. Є. Н.

⁵ Олекса Зафіївський (Зафіївскій) – член редакції “Друга”, від № 23 за 1/13 грудня 1875 р. до № 10 за 15/27 травня 1876 р. – формальний редактор. – Прим. Є. Н.

В. Барвінський у сатиричному зображенні Франка. Уже в ранньому вірші “Згідливість” (1876; першодрук у складі сатиричного триптиху “А. Діяльність. Б. Патріотизм. В. Згідливість” у зб. “Із літ моєї молодості”, Л., 1914) Франко, висміюючи марні заклики галицько-українських проводирів до згоди, вивів Барвінського під глузливим суголосним ім'ям Глоджимір(к)а Фарбінського (від польсь. *głodzić* – голодувати; правдоподібно: Той, хто морить голодом мир, тобто людей): “<...> Славний Глоджимір Фарбінський був сей час / Готов рутенським всім стовпам подати руки / І бесіду уже приладив для принуки”. Серед “цонайзнатніших всіх” греко-католицьких ієрархів, москвофілів та народовців, які зібрались у Львові на заклик Безумовича¹ “До згоди, Русь, до згоди!”, – “І Глоджимірко там Фарбінський” [16, т. 3, 333, 334]. У листі до Ольги Рошкевич від 2 січня 1879 р. Франко повідомляв, що виладжує “до друку триактову комедію політично-літературну “Жаби”, в котрій будуть висміяні “до крайніх преділ” наші літературні та професорські поваги” – Василь Ільницький, Ісидор Шараневич, Омелян Огоновський, В. Барвінський, Омелян Партицький і Венедикт Площанський. Того ж дня увечері дописав у листі: “Іно що скінчив “Жаби”, читав християнам – сміялися до розпуку” [16, т. 48, 138]. Комедія “Жаби” не була надрукована, рукопис її невідомий. Названі в листі діячі виведені під вигаданими зневажливими іменами у вірші “Згідливість”.

Ранні ідейно-естетичні розходження. У “Передмові” до своєї збірки “Добрий заробок і інші оповідання” (Л., 1902) Франко зазначив, що його “оповіданнячка” “Лесишина челядь” та “Два приятелі” в “альманасі з календарем на рік звичайний 1877” “Дністрянка” (видав восени 1876 р. “Академический Кружок” заходами Франка, Антона Дольницького, Івана Белея та Володимира Левицького) привернули “увагу народовців, особливо” В. Барвінського [16, т. 33, 398]. Від 1876 р. беруть початок особисті й літературні взаємини Барвінського і Франка, який згадував: “Познайомившись зо мною в ту пору, В. Барвінський кілька разів зводив розмову на мої оповіданнячка, просячи дати йому дещо в такому роді для “Правди”. Я дав йому зимою 1876 р. свій “Оловець”, який йому дуже подобався. Ми розговорилися про різні літературні теорії й плани. Я, будши тоді під впливом Золя, звернув розмову на потребу змалювати нашу суспільність у різних її верствах, та вказував zarazом на трудність такого діла” [16, т. 33, 398]. Барвінський поділився із Франком своїм наміром видавати серію власних оповідань під загальною назвою “Галицькі образки”: “Він брався змалювати те життя, яке, мовляв, він найліпше знає, життя руської інтелігенції, а головню духовенства. При тим він не міг погодитися з таким способом писання, який проявивсь у мене, особливо в “Лесишиній челяді” [16, т. 33, 399].

Так уже взимку 1876–1877 рр. між обома письменниками виявились ідейно-естетичні розходження – як зазначив Франко, у двох пунктах. Барвінський не сприйняв його нового для тогочасної української літератури в Галичині натуралістичного зображення, зауваживши в розмові, що з оповідання могла б “вийти гарна ідилія, якби не той нещасний натуралізм, що псує ідилічне враження”. Франко ж пояснював, що в “Лесишиній челяді” “попросту хотів змалювати контраст між красою природи і мізерією людського життя”, на що Барвінський заперечив: “Се не в дусі нашої поезії, особливо народної, де природа звичайно сумує й веселиться згідно зі смутком або радощами чоловіка”. У відповідь Франко “доказував, що така ніби гармонія – се один із способів збудити настрій, але народній поезії не чужий і другий спосіб – контрасту” [16, т. 33, 399]. Натомість “Барвінський не розумів поетичного твору, якого головна мета – збудити такий чи інший настрій; він стояв за тим, що треба писати заокруглені оповідання, новели або романи, а не ескізи. Я заявляв, що не чую в собі сили, ані не маю настільки обсервації, щоб збудувати заокруглене

¹Москвофіла Івана Наумовича, якого Франко невдовзі знеславив у “Думі про Наума Безумовича” (Молот. – Л., 1878).

оповідання і дати в ньому повний малюнок чи то цілої суспільності, чи навіть одної якої верстви” [16, т. 33, 399]. Крім цього першого – поетикального – пункту розходження (психологічно-пейзажний паралелізм чи контраст, “заокруглений” твір чи настроєвий ескіз), вони по-різному бачили завдання художньої прози: сугестивне в суто національних межах – Барвінський і аналітичне в ширших – соціальних та загальнолюдських межах – Франко: “І ще на однім пункті ми не могли зійтися <...>: він жадав, щоб повість побуджувала таким чи іншим способом патріотичні почуття”, Франко ж наполягав, що “поперед усього треба малювати відносини, людей, поодинокі їх учинки з поглядом на їх окруження і на ті спеціальні особисті та громадські імпульси, що пробуджують їх до такого, а не іншого ділання. Я вказував на те, що задля різного виховання традиції, окруження й логіка, розумування і причиновість у поступуванні різних людей у різних суспільних верствах бувають різні і що малювати ті спеціальні логіки та психології для мене дуже принадна річ”. На тодішнє Франкове переконання, письменник у “детальних студіях”, хоч би й “фрагментарних”, в “ескізах” “може передати безпосереднє живе враження дійсності, не потребуючи накручувати, докомпоновувати та фальшувати, щоб натягти твір до рам заокругленої повісті” [16, т. 33, 399].

Через чверть століття у статті “З остатніх десятиліть ХІХ в.” (ЛНВ. – 1901. – Т. 15. – Кн. 7–9) Франко зазначив, що “сім’я Барвінських” (власне, брати Володимир, Осип і Олександр) “перед вела” серед “гарячих українофілів” у “бажанні витворити вищу, делікатну, не хлопську літературу у галицьких русинів”, а В. Барвінський силкувався “сотворити повість із життя наших вищих класів. Так постав “Скошений цвіт”, де прецікава, зрештою, тема сфущерована низькосентиментальним і силувано цвітистим способом представлення і невмінням чи небажанням сміло малювати дійсні відносини; так постало “Нещасне кохання” [насправді назва твору: “Безталанне сватання”. – Є. Н.], перша проба змалювати життя сільського вчителя, але проба чисто карикатурна, врешті “Сонні мари молодого питомця”, де патріотичне многослів’я закриває брак дійсної психології і життєвої правди” [16, т. 41, 478]. Ішлося про повісті В. Барвінського: “Скошений цвіт. Виїмок з галицьких образків” (Правда. – 1877. – Вип. 1–18; окр. вид.: Л., 1877, підп.: Василь Барвінок), “Сонні мари молодого питомця. Виїмок з галицьких образків” (Правда. – 1879. – Вип. 2, 4–5, 7–8; окр. вид.: Л., 1884), “Безталанне сватання. Образок з галицького життя” (Діло. – 1880. – № 63–97; 1881. – № 1–13, 58–93; окр. вид.: Л., 1881; підп.: Василь Барвінок).

У листі до Драгоманова близько 16 березня 1877 р. Франко повідомляв, що “Правда” “містить тепер більше гарячкову і нервичну, як розумно обдуману статтю “Слівце до опізнання”, і запитував: “Чи будете відповідати?” [16, т. 48, 64]. Йшлося про статтю В. Барвінського “Слівце до опізнання (Відповідь п. Українцеві на лист “Опізнаймося” в ч. 1 і 2 “Друга”)” (Правда. – 1877. – №3, 4/5; підп.: В. Б.), яка була відповіддю на статтю Драгоманова “Опізнаймося (Лист в редакцію “Правди”)” (Друг. – 1877. – №1, 2; підп.: Українець). Згодом у праці “Д-р Остап Терлецький. Спомини і матеріали” (Записки НТШ. – 1902. – Т. 50. – Кн. 6) Франко знову покликнувався на Барвінського щодо його критики конфіскованих у Львові на початку 1877 р. трьох соціалістичних брошур О. Терлецького, виданих у Відні в 1875–1876 рр.: “З народовців В. Барвінський добачував у них “незаперечний вплив комуністично-соціалістичної пропаганди” і признав її “між нашим народом яко невідповідну і шкодливу”, між іншим, тому, “що індивідуальний характер нашого народу оказується противним комуністичній і соціалістичній нівеляції”, а також і тому, “що западний соціалізм і комунізм у дотеперішній своїй формі не може остоятися [устояти, удержатися. – Є. Н.] перед лицем науки” (“Правда”, 1877, стор. 164, 166)” [16, т. 33, 336]. Цитуючи антикомуністичні аргументи Барвінського зі статті “Слівце до опізнання”

(Правда. – 1877. – Вип. 4/5), Франко не виявляв свого ставлення до них, хоча на той час, коли писав свою статтю про Терлецького, міг уже солідаризуватися з ними (можливо, саме тому й зацитував їх). У “Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.” (Л., 1910) Франко зазначив, що Барвінський у “просторій статті” “Слівце до опізнання” – відповіді на статтю Драгоманова “Опізнаймося” – “вивів проти аргументації Драгоманова видані 1876 р. [точніше в 1875–1876 рр. – Є. Н.] у Відні три соціалістичні брошури і, опираючися головне на розборі брошури “Парова машина”, подав дуже влучну критику тодішнього наївного, так сказати, народовольського соціалізму, що лежав у основі віденських публікацій, але ніяким способом у соціалізмі Драгоманова” [16, т. 41, 375]. Так Франко в певному сенсі визнав слушність критичних доводів Барвінського, хоча водночас і став тоді на захист громадівського соціалізму Драгоманова. Проти останнього була спрямована також стаття В. Барвінського “Причинки до історії самозваних пророків і agents provocateurs [агентів-провокаторів (англ.). – Є. Н.]” (Правда. – 1879. – Вип. 7).

В. Барвінський про видання і творчість Франка. Свої естетичні погляди на доцільну літературну творчість (“поважне завдання літератури”) Барвінський виклав у розлогій рецензії (Правда. – 1879. – Вип. 2) на “галицько-українську збірку” “Молот” (Л., 1878), офіційним видавцем якої був Михайло Павлик, а готував її до друку також Франко. Барвінський публічно, у пресі продовжив полеміку з Франком, яку розпочав усно. Барвінський не сприймав загальної тональності збірки, яка “визначається темним, сумним поглядом на народний побут, на ціле теперішнє життя, на цілий світ і неначе “молотом” прибиває всякий веселий полет, всяку думку, що і серед теперішнього життя бажала б допитатись відради, доглянути яку добру сторону теперішнього людського життя і змагання” [1, 127]. Розрізняючи два позитивістські підходи до реалістичного зображення суспільного життя, Барвінський вважав, що акцентувати треба не на критиці соціальної дійсності, а на паростках світлого, перспективного в житті: “<...> “Чорний” погляд на світ і люде буває зарівно шкідливий, як і рожевий, бо оден і другий екстремний. Але на ділі стає перший погляд далеко вигіднішим, особливо коли ходить о саму практичну діяльність. Він основується на негачії, на негативній критиці всего, що тепер існує і робиться. Добачати тільки недостатки, кривду і недолю в життю <...>, усе дотепер існуюче малим, недоспілим, мізерним або й злим називати, дотеперішнє життя в прирівнянню до абсолютної щасливости нужденним і безвідрадним представляти і доказувати, що теперішні люди, а бодай їх більшість, теперішні стани, інституції, правління і держави нітроха не схожі з абсолютною догідливістю <...> – се все, очевидно, далеко легше, як дошукуватись і в тім нужденнім життю людськім добрих сторін, здорових гадок, хоч повільного, але неустаючого поступу і розвою <...>. Перше ограничається на критиці, друге вимагає праці і видимих діл <...>” [1, 127]. Це були слова, під якими міг підписатися зрілий (“Украдене щастя”, 1893), а надто ж післядрагоманівський Франко, який у своїх художніх експериментах 1902–1906 рр. (“Терен у нозі”, “Як Юра Шикманюк брів Черемош”, “Хома з серцем і Хома без серця” та ін.) дошукувався світлих проблисків у душах людей навіть попри несприятливі суспільні та приватні обставини їхнього життя, вважав за головне показати не так жалюгідні соціальні умови, як іскри людяності, що спалахують усупереч їм. Шукав тої “відради”, про потребу якої писав свого часу Барвінський. У статті “Причинки до автобіографії” (Неділя. – 1912. – №9), дискутуючи з Грицьком Войташевським, автором “Предисловия” до книжки російських перекладів його оповідань “До світла” і “Ріпник” [15], Франко наголосив: “<...> Метою моїх творів зовсім не буває саме розкривання ненормальностей життя, але поперед усього віднаходження поезії та краси в тім нормальнім житті, яке складається у людей різних верств, і віднаходження поривів та змагань до

поправи того життя” [16, т. 39, 44]. Постулат “віднаходження поезії та краси в житті” відповідав естетичним настановам В. Барвінського.

На його думку, “Молот” “носить на собі ціху <...> сумогляду і представляється яко заступник того прийдешнього “не Божого” царства “всещасливости і вседоброти” на землі <...>, при кожній обговорці теперішнього життя, в невідрадних барвах мальованого, все [тут: повсякчас, постійно. – *Є. Н.*] вказує на те царство, що вилічить всю недолю “т і л ь к о господарством громадським” <...>” [1, 128]. Це не що інше, як натяк на марксистську теорію комуністичного суспільства як вінця історії та на суспільну власність на засоби виробництва як панацею від соціальних конфліктів. За резонною оцінкою Барвінського, “в “Молоті” подибуємо силування погодити народній принцип з властивим соціалізмом, що, однак ж, доводить тільки до непогодимих суперечностей” [1, 130]. За спостереженням Барвінського, правдивого християнського гуманіста, “ціха сумопогляду на теперішній лад суспільний властива так белетристичним, як і політично-суспільним статтям, заміщеним в “Молоті”, хоч, правда, не в однаковій мірі”; “часто виявляється пристрасна тенденційність, як і разяча нетерпимість або злість, незгідна з апостольством “вселюдською любові” [1, 128]. Поняття “народ” Барвінський цілком слушно розумів ширше, ніж видавці збірки: “Молот” стає за бідними, а властиво тільки їх узнає людьми і признає їм право “кричати о своїй нужді” [1, 129], тим часом “термін “народ” у збірці “неозначений і неясний”, “видавець повинен був конечно [конче. – *Є. Н.*] пояснити, що розуміє під народом” [1, 130]. Пізніше Франко так само дійшов ширшого розуміння поняття народу. Таку ж критичну оцінку дав Барвінський літературним текстам “Молота”: “Односторонній, а через те і хибний погляд виявляється також і в питаннях літературних, а се задля того, що питання літературні розсуджуються тут в цілості тож [також. – *Є. Н.*] тільки з становиська соціального, а іменно з становиська соціального сумогляду” [1, 130]. Проте Франкову повість Барвінський оцінив не просто прихильно, а досить високо, протиставивши її з художнього погляду повісті Павлика, про яку відгукнувся критично: “На велике узнане заслугує повість Івана Франка “Воа Constrictor”, писана з замітним талантом і оригінальністю, – як знов “Пропаший чоловік” М. Павлика розкриває всі слабкі і разячі сторони мнимого реалізму і доводить його до відразливої аберациї від поважного завдання літератури” [1, 135].

Про свої **ідейні та стильові розходження** з Барвінським Франко листовно повідомляв Павлика наприкінці червня 1879 р.: “Про злуку “Січі” з “Осн[овою]” написав я кілька заміток, котрі друкуються в “Правді” [ст. “Злука віденського товариства “Січ” з членами бувшого товариства “Руская Основа”” надрук.: Правда. – 1879. – Вип. 6. – *Є. Н.*], – тільки дуже Б[арвін]ському не рехт, бо написано досить різко, – але містить [публікує. – *Є. Н.*], бо підписано “в імені одної часті галицької молодіжі”, – тільки, щоб таки по-його було, змінює різкі слова, і то не так, як я пропонував (ідіот – на д-р прав, нечесний – на високопреподобний, а глупий – на будущий проф. університету), а якось там по-своmu” [16, т. 48, 188].

Стоячи під впливом Драгоманова на соціалістичних та інтернаціональних засадах, зачитуючись Чернишевським і Марксом, обстоюючи пріоритет соціального прогресу, Франко в тому ж листі до Павлика в Женеву насміхався над консервативним україноцентризмом В. Барвінського, який у статті “Відповідь п. М. П. Драгоманову (з причин нападів в “Громаді”)” (Правда. – 1879. – Вип. 6; без підп.)¹ полемізував зі статтею Драгоманова “Дещо про львівських народовців і соціалізм в Галичині (З поводу брехні “Русского Сіона” та “Газети школьної”)” (Громада: Українська збірка, впорядкована Михайлом Драгомановим. – Женева, 1879. – №4): “Д[обродій] Барв[інський] друкує тепер у “Правді” страшне сокрушеніє Драгоманова, але то таке сокрушеніє, що ви всі

¹ Авторство В. Барвінського вказане у покажчику [17, 276]. На цій підставі внесено до розділу II “Література про М. П. Драгоманова” у вид.: [9, 130, № 997].

там і не стямитесь, побачите! Я дуже тішуся, що вам хоч раз “наші” досаждать порядно, – а! А то геть-геть забрали нас під свою диктатуру і запрягають у ярмо якогось там неозначеного прогресу, а тут ми, смирні люди, прогресу ніякого не бажаємо, а тільки своєї самостійної національності. <...> Нам нашої самостійності і самоуправи давайте, а скоро те, то наш народ і без прогресу геть-геть забіжить” [16, т. 48, 188-189]. Наприкінці цього листа Франко обурювався тим, що Павлик надіслав йому якусь “статтю про гетьманів” [16, т. 48, 190] (можливо, розвідку І. Нечуя-Левицького “Українські гетьмани Іван Виговський та Юрій Хмельницький”, видану згодом у Львові 1881 р.): “Хіба <...> нема що ліпшого друкувати, як таке свинство, котре нікого не обходить, крім Барв[інського] et comp[aniam] [і компанію (лат.). – Є. Н.]. Нам тепер треба подавати важніші речі – у нас і так тота нещасна, лихо понята історія довела до того безглузкого націоналізму та самостійництва, котрим “Правда” так величається, як поросля орчиком” [16, т. 48, 190-491].

За спогадами правника, письменника і громадсько-політичного діяча Євгена Олесницького “Сторінки з мого життя” (Л., 1935), у Галичині в 1860–1890-х рр. точилася боротьба за домінування серед молоді між народовською, москвофільською та радикальною течіями, яка вилілася у протистояння В. Барвінського і Франка. Як ідеолог народовців Барвінський “ставився неприязно до руху “проскрибованих”” (тобто тих, проти кого був спрямований соціалістичний процес 1877–1878 рр.: Франка, Павлика, О. Терлецького та ін.) і заохочував товаришів до утворення “окремої, чисто національної організації молоді” [11, 206]. “Щоб відтягти молодь від впливів Франківської групи”, згадував Олесницький, Барвінський наприкінці 1878 р. почав організовувати окрему студентську громаду на політичних і соціальних засадах редакції “Правди”. У своєму помешканні у Львові на вул. Баторія, 24 (тепер вул. Князя Романа) він провадив часті сходини (збиралось по кільканадцять осіб), розвиваючи у молоді український дух і заохочуючи до літературної праці. Водночас “головною метою наміченої організації було поборовання Франка і його групи. На цю тему говорили багато, між іншим підносили аргумент шкідливості відносин із Франком для тих студентів, що задумують вступити до урядів <...>” [11, 207], тобто обійняти державну посаду. Водночас Барвінський зумів переконати народовців у неможливості співпраці з москвофілами та в потребі заснувати власний політичний часопис, який би змістив москвофільську газету “Слово” з чільної позиції, що її вона посідала тоді в галицькій періодиці [11, 211-212]. “Хоч у кругах молоді, особливо тої частини, що стояла в таборі Франка, не було особливих симпатій до Барвінського, однак всі відчули потребу цього видавництва і прирекли свою поміч” [11, 212].

Тож за редакцією В. Барвінського 1880 р. почала виходити політична газета “Діло”. У передмові до бібліографічного покажчика “Правди” за 1867–1883 рр. Франко наголосив на заснуванні “Діла”: “Була се задушевна, давно леліяна думка пок[іийного] В. Барвінського, і головно його невтомимою працею здвинулась нова велика часопись, котра в трьох літах свого існування здужала вже зробити великий поворот в думках і поглядах усієї нашої суспільности” [16, т. 53, 109]. Огляд перших трьох річників “Діла” (1880–1882), що їх редагував Барвінський, Франко подав у “Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.” [16, т. 41, 427-429].

Тим часом В. Барвінський опублікував у “Правді” (1879. – Вип. 6, 7, 10–12) працю Ганса Шеля “Суспільно-політичні стороництва в Німеччині” у перекладі Івана Мандичевського та Франка (без зазначення перекладачів), додавши свої численні примітки (вип. 11). У відповідь Франко, надрукувавши цей переклад у вип. 13 серії “Дрібна бібліотека” (Л., 1879; підп.: 3 нім. переклали І. М., І. Ф.), яку редагував разом з І. Белеєм, умістив у додатку свою полемічну й дещо

насмішувату статтю “Редакція “Правди” в боротьбі з вітряками (Замітки на примітки до Шеля в XI вип. “Правди”)” (с. 102–115). У ній, не називаючи прізвища Барвінського, а лише апелюючи до редакції “Правди”, поставив собі за мету “роздивитися, скільки правди в тих примітках і наскільки ред[акція] “Правди” може ними гордитися” [16, т. 45, 58]. Франкова аргументація стосувалася соціально-економічних питань і підкріплювалася покликами на авторитет К. Маркса (зокрема “Марксову теорію вартості”), Ф. Ласалю, Д. Рікардо. Закінчувалася стаття висновком, що “ред[акція] “Пр[авди]” береться судити про питання, котрих сама не розуміє, – через що <...> замість доказати соціалістам їх грубу несвідомість законів економічних, вона тільки виказала тим наглядніше свою власну несвідомість тих же законів” [16, т. 45, 68]. Переклад Шеля з полемічним додатком вийшов у “Дрібній бібліотеці” на початку другої декади січня 1880 р. (у листі до Федора Вовка від 14 січня 1880 р. Франко сповіщав: “сими днями” [16, т. 48, 228]). Наслідком цієї полемічної публікації стало охолодження стосунків Франка з Барвінським, співпраця з яким у “Ділі” вже налагоджувалася. 10 лютого 1880 р. Франко зі Львова повідомляв Павлика у Женеві: “От я з початком року найнявся до підлого “Діла” новинки писати, іншої роботи Барвінський не хтів уступити; ну, але тепер по виході Шеля, де-м го сокрушив, і він відвернувся геть, – новинки, правда, писати каже, але ані газет не дає, ані не платить. <...> мушу від 1 марта їхати на село <...>” [16, т. 48, 229]. У листі до Драгоманова від 23 грудня 1882 р. з Нагуєвич Франко нарікав: “Писав мені Б[еле]й, що коли предложив Барвінському, щоб прийняв мене в співробітники “Діла” і дав мені фейлетон, – то він сказав: “Ф[ран]ко – чоловік неможливий, він би тут зараз свої консеквенції виводив, а нам того не треба!” Що Ви скажете про таких людей, котрим консеквенції не треба?” [16, т. 48, 340]. Про Франкову спробу влаштуватися у редакції “Діла” Ол. Барвінський зауважив: “<...> Ще й за Вол. Барвінського прийнято Франка до сотрудництва в “Ділі”, хоч Вол. Барвінський говорив се явно, що на І. Белея можна в усім здатися, а на Франка – ні” [2, 21]. В автобіографії, написаній до 1890 р. (першодрук 1927), Франко зазначив, що в “Ділі” він працював якийсь час уже по смерті Барвінського [16, т. 53, 228]. У “Передмові” до своєї збірки “В наймах у сусідів” (Л., 1914) також згадав, що в 1883–1885 рр. “по смерті Володимира Барвінського став співробітником “Діла” [16, т. 39, 262].

Відгуки Франка на смерть В. Барвінського. На передчасний відхід В. Барвінського (помер по короткій недужі з простуди на весіллі у родині) Франко та І. Белей відгукнулися досить просторим некрологом “Володимир Барвінський” (Діло. – 1883. – № 9/10. 27.1/8.11; без підпису, авторство розкрив Франко [16, т. 46, кн. 1, 444]), у якому висвітлили його життєвий шлях і різнобічну діяльність як одного з засновників товариства “Просвіта”, редактора “Правди” і “Діла”, автора численних і різноманітних публікацій, докладно виклали в шести основних пунктах його політичну та соціально-економічну програму. Зазначено, що редагована ним “Правда” “стояла майже переважно його власною працею. Численні його критики, рецензії, статті наукові і суспільно-політичні свідчили о його невтомній діяльності, о многосторонності його знання, о бистроті його поглядів” [16, т. 53, 47]; у “Ділі” він був не тільки ініціатором, а й реалізатором “великого діла — поєднання русинів на почві реальної праці для народу” [16, т. 53, 48]. Як публіциста, організатора й політика Франко ставив Барвінського вище, ніж як письменника, і це віддзеркалено в підсумковій частині некрологу: “Ми стратили в нім найревнішого діятеля, найталановитішого публіциста, многонадійного писателя і єдиного в теперішніх обставинах реального політика і організатора” [16, т. 53, 52]. Особливо піднесено Барвінського як харизматичну особистість, здатну об’єднати довкола себе галицьких українців: “Всі схилили чоло перед його ідеєю, працею, чистотою характеру і великою заслугою. Похорон його

стався великою маніфестацією цілого руського народу. При його свіжій могилі почувалися русини братами, забули о всім, що їх роз'єднало <...>” [т. 53, 52-53].

Тоді ж Франко написав натхненний поетичний некролог “На смерть бл[аженої] п[ам'яті] Володимира Барвінського дня 22 січня (3 лютого) 1883 року” (Діло. – 1883. – № 9/10. – 27.ІІ/8.ІІ), у якому звеличував лідера народовців як “ратника за рідний люд”: “Велике серце битись перестало” (ремінісценція з вірша Миколи Некрасова “Пам'яті Добролюбова”: “Какой светильник разума угас! / Какое сердце биться перестало!”), “Зарана в нім дозріла / Велика мисль, сердечная любов <...> / Весь він усе був – часть святого діла”; “В слабому тілі дух був з стали кутий, / Дух, що стежками простими ходив, / Що міг зламатись, та не дав себе зігнути, / <...> / Дороговказ наш на розстайній пути, / Що пильно хід наш правив і слідив, / Огненним словом кликав нас до труду / Для поступу, для волі й щастя люду”. Франко навіть ставив своє молодше покоління у батьківсько-синівські відносини з В. Барвінським (“А нині він лишив нас сиротами / На дальший бій”), звертався до нього “наш незабутній брате, / Товаришу по ділу й по любові!” [16, т. 52, 122-123]. І як колись Пантелеймон Куліш у промові на похороні Тараса Шевченка клявся його “слідом простувати” – виконати його “великий і святий завіт”: “безтрепетно святу правду глаголати” [14, 5–6], так тепер Франко присягав Барвінському: “Та діло те, тобою розпочате, / Не вмере з тобою – клянемось тобі!” [16, т. 52, 123].

Тим часом Павлик виявив невдоволення такою хвалебною присвятою Франка й у листі до Драгоманова від 11 лютого 1883 р. нарікав: “Франко написав за своїм підписом оду до Барвінського, що роздавалась на похороні (на 3 ст. 9 і 10 [номерів]), в котрій зве його “батьком”, “другом”, “братом” і годиться з його програмою! І це вже після розмови зо мною про це діло! Я опять говорив з ним серйозно, – та годі, він якось-то думає, що добре. Казав би я, що матеріальний стан його змушує до того, так ні...” [16, т. 4, 138]. Під впливом суспільних настроїв, атмосфери народовського оточення, з одного боку, і тиску Павлика – з другого Франко переживав різні почуття, хитаючись у ставленні до постаті Барвінського. 20 березня 1883 р. Павлик сповіщав Драгоманова: “Думаю, все-таки, що робити з Франком, бо інакше він пропаде принципіально. Він дуже кається, що нечиста сила скусила його написати Б[арвінськ]ому стихи, і лист його до мене в тім згляді був такий отчаянний, що мені совісно було послати його Вам” [16, т. 4, 138]. Цей лист Франка до Павлика невідомий. Так молодий Франко на якийсь час опинився між Драгомановим, за яким ішов Павлик, та Барвінським (хай і після смерті останнього).

А проте через рік Франко склав новий шанобливий вірш – “Спом'янім! (В перші роковини смерті Володимира Барвінського)” (Нове Зеркало. – 1884. – № 3. – 1/13.ІІ; підп.: Живий). У ньому знову уславлював очільника народовців, “що на сторожі / Руси згинув”: “Спом'янім святу могилу”, “Спом'янім велику силу”, “Козака Володимира / Добрим словом спом'янім!” – бо “Що він сів – не пропало, / Принесе сторичний плід; / Що він діяв – те остало / І простоїть много літ”. Урешті закликав: такого заслуженого “робітника” “Д о б р и м д і л о м спом'янім!” [16, т. 52, 124]. У вірші наголошено на пріоритетній для народовців національній перспективі: “П р а ц я л и ш о в л а с н і й с и л і / Н а м з б у д у є в о л і д і м” [16, т. 52, 124]. Імовірно, на таку віршовану присвяту Франка надихнула урочиста й щира атмосфера на вечорі пам'яті Барвінського, де Франко також брав участь і відчув до себе велику увагу й шану студентів. У листі до Уляни Кравченко від 4–5 лютого він розповідав: “В неділю був я на вечерку за Барвінського <...>. Вечерок <...> був дуже красний, бесіда Белея загально подобалась. По вечерку було невеличке п'янствіє громадське – около 50 люда <...>. Потяглося до першої ночі. Маса многолітствій пили і співали – розуміється, що й мене не минула та участь, а розохочені студенти підхопили мене на руки, так що тут-таки пішла між людьми чутка, що я між молодежею маю велику популярність” [16, т. 48, 400].

Тим часом Драгоманов у листі від 25 квітня 1884 р. дорікав Франкові за “воспитого Вами й Белеєм Барвінського”: “Ви та Белей панегірики Барвінському почали печатати” [6; 495, 496]. У відписі 10 травня 1884 р. Франко виправдовувався:

“Критикуючи гостро поступки тутешніх народовців, Ви твердите – і то вже не перший раз, – що в тих ділах і моєї вини багато, особливо від того часу, як я панегірики Барвінському писав <...>. Про панегірик Барв[інському] я вже писав Вам давніше і не думаю й нині скидати з себе вини, хоч вона, по моїй думці, значно зменшується тим, що 1) Барв[інський] при всіх своїх особистих хибах все-таки в Галичині зробив багато і значно причинився до розрушення інтелігенції і народу, – а 2) що похорон його був такою маніфестацією, при котрій, по моїй думці, треба було всім народовцям стати прикупі, коло одного прапора згромадити якнайбільше сили. Ви скажете, що Барв[інський] – підлий прапор. Воно почасти так, і я, певно, не належав і не належу до поклонників його особи, ані його писательської роботи. Але абстрагуючи се, я скажу, що Барвінський мав і свого роду організаційний талант і показав вплив між тутешнім народом” [16, т. 48, 433-434].

Отож тоді Франкове ставлення до В. Барвінського було не те що неоднозначним, а навіть суперечливим: часткова згода з Драгомановим щодо “підлого прапора” Барвінського та зізнання в тому, що до прихильників особи Барвінського він не належить, явно дисонували з патетичними віршованими рядками.

Франко про надмогильний пам’ятник В. Барвінському. У рецензії (Kurjer Lwowski. – 1890. – № 327. – 25.XI; без підп.) на виставу за п’єсою “Глитай, або ж Павук” Марка Кропивницького, що відбулася у залі львівського казино, Франко констатував без жалю і докору: “Незважаючи на те, що прибуток з вистави був призначений на побудову пам’ятника Барвінському, публіки було надзвичайно мало, так що прибуток, очевидно, не покрити навіть видатків <...>” [16, т. 28, 258]. А трохи більше ніж за рік у дописі “Pomnik Wł. Barwińskiego” [“Пам’ятник Вол. Барвінського”] (Kurjer Lwowski. – 1892. – № 53. – 22.II; підп.: lw. Fr. – ймовірно, помилково, мало бути: lw. Fr. [див.: 7, 250, № 2887]) уже повідомив, що бронзовий пам’ятник, який виконав скульптор Роман Левандовський, виставлено в новій залі промислової школи. Докладно описавши скульптуру, Франко висловив захват:

“Як композиція, так і виконання цього пам’ятника заслуговують на всіляке визнання, особливо гарно змодельовані обличчя обох алегоричних постатей. Митець зумів тут щасливо поєднати типові риси руського люду з тою піднесеністю виразу, яка є неодмінною вимогою до алегоричних фігур, а разом з тою простотою конфігурації та ясністю думки, браком якої так часто грішать алегоричні композиції. Також у драпіруванні нижньої частини тіла жінки зумів митець вельми щасливо уникнути тої штивності, у яку міг легко впасти, тримаючись надто натуралістичного строю руських дівчат, тобто копіюючи їх тяжкі, хоча такі мальовничі плахти й запаски. Для цього він зробив плахту коротшою, ніж буває в натурі, тобто такою, що не сягає навіть до колін, запаску зібрав у фалди при правому боці, внаслідок чого для драпірування нижньої частини послужила вишита українська сорочка, яка вдячно підкреслює форми лівої ноги, що виступає наперед. Пам’ятник цей, поставлений на двометровому кам’яному постаменті, буде, безсумнівно, одною з найгарніших оздоб Личаківського цвинтаря. Митець виконав цей твір цілком безкорисливо; фонди, зібрані руським комітетом, мають бути використані на покриття коштів для спорудження і встановлення пам’ятника” [18] (переклад Є. Нахліка).

Бронзовий надгробок Барвінського, що його створив у 1889–1891 рр. польський скульптор Станіслав Роман Левандовський (1857–1940) практично без винагороди (коштів вистачило лише на матеріал), експонувався

спершу в залі Державної промислової школи у Львові, викликавши велике зацікавлення відвідувачів, відтак був встановлений на могилі Барвінського 1892 р.¹

З роками, однак, **Франкова оцінка діяльності В. Барвінського** ставала дедалі стриманішою і навіть критичнішою, імовірно, почасти під впливом Драгоманова і Павлика (про непримиренне ставлення Драгоманова до галицьких українофілів-народовців, зокрема до В. Барвінського з його, за слухним висловом Романа Піхманця, “жертвною самопосвятою національній справі” [див.: 13, 126-130, 155, 157, 158, 183]). У статті “Ukrainofilstwo galicyjskie (Odpowiedź na “Uwagi Rusina”)” [“Галицьке українофільство (Відповідь на “Уваги русина”)] (Kurjer Lwowski. – 1885. – №15. – 15.1) Франко зауважив, маючи на увазі себе, що “та “купка червоних радикалів” спільно з покійним Барвінським працювала в 1879 і 1880 рр. над видаванням “Правди”, пізніше над видаванням “Діла”, що вона після смерті Барвінського майже сама веде це видання, бо до тої купки входить і Белей, сьогоднішній редактор і з самого початку головний співробітник “Діла”, як і автор цих рядків – “радикаліст і раціоналіст”. І автор “Уваг”, знаючи те добре, інсинує цій “купці”, що вона “кидає тінь на прапор, піднятий рукою Барвінського!”. Водночас, за Франковим твердженням, “радикалісти” “не бачать в п. Барвінському якогось пророка чи месію, не роблять з нього навіть “другого слов’янського Рігера” [16, т. 46, кн. 1, 444] (алюзія до чеського славіста й учасника національного руху Франтішека Ладислава Рігера). Щодо захопленої оцінки циклу статей Барвінського “По процесі о головну зраду” (Діло. – 1882. – 24.VII–25.VIII) Франко зазначив: “Зовсім не применшуючи вартості цих статей, які відповідали вимогам моменту і були пристосовані до понять і уподобань різноманітної читаючої публіки, запитаймо сьогодні себе тверезо, що такого безсмертного було в тих статтях? Нічого, або майже нічого: ні ясної програми pro futuro [на майбутнє (лат.). – *Ред.*], ні яскравого висвітлення pro praeterito [щодо минулого (лат.). – *Ред.*], нічого такого, що перед тим в різний час і у різних місцях не було б вже сказано так само яскраво, або й ще яскравіше. Що більше, ті статті, що надсилалися з Карлсбату, зустріли опір і гостру критику серед львівських українофілів, і Барвінський був змушений їх перервати, не висловивши всього, що хотів висловити. <...> той же Барвінський з боку більшості львівських українофілів зустрічав недовір’я і перешкоди <...>” [16, т. 46, кн. 1, 444-445]. Тим часом історичний досвід показав, що так звані ясні програми на майбутнє при спробах їх здійснити виявлялися дуже проблематичними, а то й попросту утопічними. Статті ж Барвінського містили чимало слухних, розважливих думок і щодо минулого України, і щодо ефективних методів боротьби за самоствердження українського народу в найближчій перспективі на основі національно-культурних, релігійних та родинних традицій і які й сьогодні заслуговують на увагу.

У статті польською мовою “Rusińska literatura albumowa” [“Українська альманахова література”] (Prawda. – 1887. – № 22, 24, 27) Франко зауважив про свої видання “Громадський Друг”, “Дзвін” і “Молот” (усі – 1878) як про “одну цілість”: “Ті, що найбільше з ним полемізували, як, наприклад, покійний Володимир Барвінський, найбільше ним і користувалися <...>” [16, т. 27, 97]. За словами Франка, Барвінський, заснувавши політичну газету “Діло”, орган народовців, “поставив першим пунктом своєї програми угоду, і то не тільки зі старою партією “Слова”, але і з молоддю”, притім “коли зі “старими” він намагався порозумітися з допомогою підлещувань, замовчування їхніх помилок і ціною далекоюсяжних поступок, навіть програмних, то до всіх “нових” поглядів серед

¹ Зберігся дотепер на головній алеї Личаківського цвинтаря, з правого боку, майже навпроти могили Франка (ближче до входу). Мало хто з учасників щорічного урочистого покладення квітів до каменярьського надгробка Франка в день його пам’яті 28 травня знає, що письменник так високо оцінив пам’ятник В. Барвінському, тепер розташований неподалік його власного, бо ця газетна стаття не ввійшла ні до “Зібрання творів” у 50 томах, ані до чотирьох “Додаткових томів”.

молоді (крім тих, які сам собі він від неї засвоїв) виявляв велику нетерпимість і не гребував потай агітувати проти декого з цієї “групи”, аби привернути їх на свій бік. <...> Його спроби поширити серед молоді “старонародницький” напрям не мали бажаного успіху вже хоча б через те, що на питання, на які молодь звертала головну увагу, а саме на суспільні та економічні справи, Барвінський не мав жодної відповіді, крім хіба стереотипної: на це у нас ще не час. А коли <...> на першому народному вічі у Львові він сам наважився ґрунтовніше розглянути ці справи і дати на них відповідь, то лише довів, що був у цій галузі цілковитим профаном; навіть зародки програмних суспільно-економічних ідей він утопив у повені фраз” [16, т. 27, 98]. З тих часів, на думку Франка, “тривала боротьба між старшим і молодшим поколінням народовців”, притім до “молодших” Франко зараховував і себе [16, т. 27, 97]. Попри раніші щирі скорботні вірші на смерть Барвінського, Франко тепер твердив, що його смерть відкрила “молодшим” можливості для співпраці з народовськими виданнями: “<...> По смерті Барвінського настає поворот у протилежний бік; до складу редакції “Діла” входять деякі представники “молодшого табору”, які одночасно також підтримують своїми працями “Зорю”, “Батьківщину” та інші видання “народовців” [16, т. 27, 99]. У статті “З остатніх десятиліть ХІХ в.” Франко також заявив, що дочасний відхід Барвінського сприяв оновленню редакції “Діла”: “Смерть В. Барвінського змусила громаду піти на компроміс; редакція “Діла” отворилася бодай для деяких із тих людей. Вони внесли в газету нове життя і молодечий запал, а також далеко більший запас нових ідей, ніж би його схотів був толерувати В. Барвінський” [16, т. 41, 492]. Цю ж думку повторено в нарисі “Южнорусская литература”: “В Галиции, после смерти Вол. Барвинского (1883), одно время могло казаться, что разрыв среди “народной” партии будет устранён; люди молодого поколения начали работать в “Ділі”, помогли устроить несколько народных собраний, способствовавших сильному подъёму духа среди духовенства и крестьянства восточной Галиции, стали сотрудниками “Зорі” и значительно оживили литературу” [16, т. 41, 150].

У “Передньому слові” до свого видання праці Драгоманова “Шевченко, українофіли й соціалізм” (Л., 1906) Франко зазначив, що ця стаття, опублікована в четвертому томі женецької збірки “Громада” (1879), викликала в гуртку Барвінського “роздразнення”, що знайшло вияв у його статті “Відповідь п. М. П. Драгоманову (з причин нападів в “Громаді)” (Правда. – 1879. – Вип. 6). Хоча Барвінський реагував у ній тільки на статтю Драгоманова “Децо про львівських народовців і соціалізм в Галичині (З поводу брехні “Русского Сіона” та “Газети Школьної)””, уміщену в тому-таки четвертому томі “Громади”, усе ж, за Франковим спостереженням, “з принагідних вибриків у сторону статті про Шевченка, <...> видно було, що й ся стаття немало псувала крові Барвінському”. Щоправда, “ані він сам, ані ніхто інший із тодішніх народовців <...> не висловив і не мотивував прилюдно поглядів, які б заперечували висновки Драгоманова”, лише “в святочних промовах на шевченківських вечорницях та комерсах, ігноруючи весь майстерний будинок драгоманівської аргументації, стверджувано з більшим завзяттям, як з розумінням діла: нехай собі Драгоманів говорить, що хоче, а Шевченко таки наш пророк, наш учитель, наш історик і візір українського патріота!” [16, т. 54, 682]. Ця парадигматична ситуація, яку так влучно окреслив Франко, захоплений “многоценною працею Драгоманова” [16, т. 54, 688], не раз повторюватиметься в українській рецепції Шевченка аж до наших днів, притім народовська традиція Барвінського, що протистоїть, своєю суттю, модерним і постмодерним підходам, залишається й дотепер тривкою і досить поширеною.

Франкове твердження у його статті “З остатніх десятиліть ХІХ в.”: “Із усього давнішого українофільства Барвінський заховав одну тільки ідею національної відрубності русинів – усі інші, імпортовані з Росії чи з Заходу ідеї, мали в нім явного або тайного ворога” [16, т. 41, 477], – Ол. Барвінський слушно вважав

“зовсім голословним докором, зробленим Володимирові”, адже “Володимир був гарячим українцем-народовцем, а тим самим противником “імпортованих з Росії чи Заходу” соціалістичних утопій і непереверених теорій і проти них явно виступав у “Правді” (1876–1882)” [3, 306; також див.: 2, 17-18]. Тим часом Франко звинувачував В. Барвінського та О. Партицького саме за їхнє неприйняття соціалістичних та інших утопій (а не приймали вони категорично й теорії комунізму, марксизму, класової та революційної боротьби): “<...> Молодіж училася на словах любити Русь, але поза тою голослівною любов’ю від таких проводирів, як Барвінський і Партицький, не одержувала нічогоісного, крім хіба ненависті до соціалізму і всяких інших ізмів” [16, т. 41, 478]. Цей несправедливий закид, висловлений у стані психічного виснаження і роздратування, цілковито суперечить тому, що бадьорий і повний життєвої енергії молодий Франко патетично писав про Барвінського в некролозі та присвячених йому віршах (ця ситуація нагадує окремі випадки пізнього Куліша проти Шевченка, культ якого він раніше сам витворював, а потім до певної міри поборював [див.: 10, 632-648]).

Після часткового зближення з національними демократами (народовцями) у 1880–1886-х рр. Франко зосередив свою діяльність у соціально-радикальному русі, що розвивався під впливом Драгоманова, проте по смерті цього свого ідеологічного наставника переглянув свої взаємини з ним і повернувся до національної демократії (формальним актом цього стала його участь у заснуванні Української національно-демократичної партії у грудні 1899 р.). Прощанням із радикалізмом молодості та переходом до поміркованого (в засобах і способах) демократизму й почасті навіть консерватизму зрілого віку стало для Франка притчове “діалогічне оповідання” “Хома з серцем і Хома без серця” (1902), що становить алегорію на Франкові політичні суперечки з Павликом (хоча в чільних образах-персонажах прочитується також проекція суперечки двадцятилітньої давнини між радикалом Франком і народовцем-консерватором В. Барвінським).

ЛІТЕРАТУРА:

1. [Барвінський В.] Молот – галицько-українська збірка. Видав М. Павлик. Львів. У “Першій Звязковій Друкарні” під зарядом А. Маньковського. 1878. Стор. 220 у вел. 8 // *Правда*. – 1879. – Вип. 2.
2. Барвінський Ол. З останніх десятиліть ХІХ віку. – Львів: Накладом редакції “Руслана”, 1906.
3. Барвінський Ол. Спомини з мого життя: Частини перша та друга; [упоряд. А. Шацька, О. Федорук]. – Нью-Йорк; Київ: Смолоскип, 2004.
4. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні: Франко та його спільнота (1856–1886). – Київ: Критика, 2006.
5. Дашкевич Я. Іван Омелянович Левицький // Дашкевич Я. Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури. – 2-ге вид., випр. й доп. – Львів: Літературна агенція “Піраміда”, 2007.
6. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. – Київ: Наукова думка, 1970. – Т. 2 / Упорядкув. та прим. І. С. Романченка і В. В. Лисенка.
7. Іван Франко: Бібліографія творів: 1874–1964 / Склав М. О. Мороз. – Київ: Наукова думка, 1966.
8. Іван Франко: документи і матеріали. 1856–1965 / [упоряд. І. А. Бутич, Я. Р. Дашкевич, О. А. Купчинський, А. Г. Сісецький]. – Київ: Наукова думка, 1966.
9. Михайло Драгоманов: бібліографія (1861–2011) / [упоряд. М. О. Мороз, В. А. Короткий (керівник авторського колективу), І. І. Тищенко, І. С. Гриценко, С. І. Білокінь]. – Дрогобич: Коло, 2011.
10. Нахлік Є. Куліш Пантелеймон Олександрович // *Шевченківська енциклопедія*: В 6 т. – Т. 3: І–Л. – К., 2013.
11. Олесьницький Є. Сторінки з мого життя; [упоряд. М. М. Мудрий, Б. О. Савчик; авт. прим. та комент. М. М. Мудрий]. – Львів: Медицина і право, 2011.
12. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) / Зладив М. Павлик. – Чернівці, 1910. – Т. 2: (1876–1878); Т. 4: (1882–1885).
13. Піхманець Р. Тарас Шевченко і Михайло Драгоманов: протилежні коди національно-екзистенціальних стратегій. – Івано-Франківськ: НАІР, 2015.
14. Слова над гробом Шевченка. І. П. А. Куліша // *Основа*. – 1861. – № 3.
15. Франко І. К свету! На промыслах / Перевод с украинского Г. Войташевского и М. Новиковой. – Москва: Книгоиздательство “Польза” В. Антик и К°, [1911].
16. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – Київ: Наукова думка, 1976–1986; Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п’ятдесяти томах. – Київ: Наукова думка, 2008. – Т. 51–53; 2011. – Т. 54.
17. Франко І. “Правда”, письмо наукове и літературне. Від 1867 до 1883 року // *Правда*. Літературний збірник. В доповнене ХІІІ роčníка часописи “Правда” / Уложений В. Барвінським, докінчений І. Франком. – Львів, 1884.
18. Franko I. Pomnik Wł. Barwińskiego / Iw. Eg. // *Kurjer Lwowski*. – 1892. – № 53. – 22.ІІ.

Отримано 6 червня 2016 року

м. Львів

